

УДК 027.7(477.87):093

DOI <https://doi.org/10.24144/978-617-8321-50-5.2025.93-111>

Юлія МАТЕЛЕШКО,

завідувачка відділу рукописів,
стародруків та рідкісних книг
Наукової бібліотеки
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»,

Ужгород, Україна

ORCID: 0000-0002-6876-6534

e-mail: yulia.mateleshko@uzhnu.edu.ua

КОЛЕКЦІЯ ІНКУНАБУЛ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ, СТРУКТУРА, ЗБЕРІГАННЯ

Анотація. У статті висвітлюється історія одного із найдавніших зібрань Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету – колекції інкунабул (європейських друкованих видань другої половини XV ст.), яка має велику наукову, історичну, культурну та духовну цінність. На основі архівних джерел, давніх бібліотечних каталогів, праць дослідників кінця XIX – XX ст. прослідковується історія комплектування фондів від часу завезення примірників книг на територію сучасного Закарпаття і до сьогодні. Діяльність освітніх, культурних та релігійних організацій, а також визначних особистостей Закарпаття сприяла формуванню цікавого за своїм наповненням зібрання рукописів, стародруків та рідкісних книг, які після 1945 року поповнили фонди бібліотеки новоствореного Ужгородського державного університету. З того часу книгозбірня стала хранителькою унікальної історичної колекції книжкових пам'яток на теренах Закарпаття. Переважна більшість видань XV ст. представлена єдиними в Україні примірниками. Серед зібрань інкунабул в українських бібліотеках колекція Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету за кількісним показником є п'ятою, а серед університетських зібрань – другою

після Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка. У статті проаналізовано колекцію інкунабул університетської книгозбірні за тематикою, авторами, місцем видання, хронологією. Висвітлено характерні ознаки європейських видань XV ст., які є перехідною ланкою від рукописної до друкованої книги. Розкриваються особливості зберігання першодруків в Науковій бібліотеці Ужгородського національного університету, перед якою стоїть важливе завдання забезпечення необхідних умов для довготривалого збереження книжкових пам'яток, які є частиною європейської культурної спадщини та національним надбанням України.

Ключові слова: *Наукова бібліотека Ужгородського національного університету, інкунабула, культурна спадщина, колекція інкунабул, структура колекції, зберігання.*

Винайдення книгодрукування, за визначенням істориків, книгознавців, мистецтвознавців та культурологів, є однією з найбільших і доленосних культурно-історичних подій в усіх сферах життя як пізньосередньовічного суспільства, так і наступних поколінь. Друковані набірними літерами європейські видання, що з'явилися в період з 1440-х рр. до 1 січня 1501 р., отримали назву «інкунабули» (від. лат. *incunabula* – колиска, роки дитинства, початок). Інкунабули є історичними першоджерелами не тільки в галузі історії книги, але й в історії науки, техніки, літератури, культури загалом. Це є джерело, яке вивчене й використане далеко не повно. Вони не тільки зберігають історію, а й самі по собі є історією, оскільки матеріали, з яких вони виготовлені, шрифти, оформлення ілюстрацій яскраво відображають мистецтво свого часу. Інкунабули показують нам, що було по-справжньому важливим, духовно та інтелектуально головним для людства понад 500 років тому.

До нашого часу збереглася приблизно одна десята частина книг, виданих у XV ст. (близько 500 тис. примірників) [2]. Інкунабули як пам'ятки і документи ранньої історії книгодрукування ретельно збираються, зберігаються та

вивчаються всіма бібліотеками світу. Кожна колекція книг по-своєму унікальна, тому не менш важливим є вивчення зібрання в історичному, книгознавчому та бібліотекознавчому аспектах.

В Україні зберігається близько 750 першодруків, із них понад 500 – у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського [2]. Серед українських книгозбірень хранителями унікальних колекцій також є Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка, Одеська національна наукова бібліотека, Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника НАН України. Невеликі збірки інкунабул мають бібліотеки Харківського національного університету ім. В. Каразіна, Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова тощо.

Найбільша книгозбірня Закарпаття із багатогалузевим фондом науково-технічної, довідкової, навчальної літератури – Наукова бібліотека Ужгородського національного університету – є також місцем, де зберігається найбільша на Закарпатті колекція старовинних видань, які мають велику наукову, історичну, культурну та духовну цінність. 400-річна історія комплектування фондів, пов'язана з діяльністю освітніх, культурних та релігійних організацій, а також визначних особистостей Закарпаття сприяла формуванню цікавого за своїм наповненням зібрання рукописів, стародруків та рідкісних книг. Серед зібрань інкунабул в бібліотеках України колекція Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету за кількісним показником є п'ятою, а серед університетських зібрань – другою після Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка. Але головною особливістю колекції є те, що переважна більшість видань XV ст. представлена єдиними в Україні примірниками.

З відкриттям у 1945 році в м. Ужгород державного університету, починається комплектування університетської бібліотеки. У 1949 році, згідно з рішенням № 527 виконавчого

комітету Закарпатської обласної Ради депутатів трудящих, бібліотека університету отримала багату книгозбірню Мукачівської греко-католицької єпархії [8, с. 26–27]. А у 1950 році під бібліотеку було передано і саме приміщення єпископської резиденції Мукачівської греко-католицької єпархії в Ужгороді. У цій будівлі університетська книгозбірня перебувала 60 років (до 2010 р.), а відділ рукописів, стародруків та рідкісних книг, що налічує понад 20 тисяч одиниць зберігання, розміщується і досі. Крім бібліотеки Мукачівської єпархії до книгозбірні Ужгородського університету були частково передані бібліотеки Мукачівського монастиря, товариства «Просвіта», Ужгородської гімназії, Ужгородської духовної семінарії тощо.

Фонди відділу структуровані за окремими колекціями, серед яких виокремлена і колекція інкунабул – цінних книжкових пам'яток раннього періоду книгодрукування. Вони потребують дбайливого зберігання та вивчення, оскільки мають велику цінність для дослідження мови, літератури, мистецтва, культури й побуту різних народів епохи Відродження.

Вперше повідомлення про те, що в бібліотеці Ужгородського державного університету зберігаються 5 примірників інкунабул було зроблене відомим львівським дослідником першодруків Ф. Максименком у передмові до каталогу інкунабул Наукової бібліотеки Львівського університету, опублікованому 1958 р. [4, с. 7].

Першодруками бібліотеки Ужгородського університету на початку 60-х рр. ХХ ст. зацікавився вчений, знавець класичних мов, доцент Ужгородського університету Ю. М. Сак (1917–1998). У квітні 1963 року в тезах доповідей та по-відомлень ХVІІ наукової конференції професорсько-викладацького складу було опубліковано перелік 19 виявлених ним примірників інкунабул, які зберігаються в університетській книгозбірні [7, с. 67–68].

Юрій Сак продовжив дослідження та опис колекції першодруків бібліотеки Ужгородського університету і виявив ще п'ять примірників. У 1974 році він видав окремим виданням каталог інкунабул, де було описано 24 інкунабули в 20 одиницях зберігання [5]. Ю. М. Сак здійснив досить докладний і відповідний рівневі тогочасної науки опис інкунабул бібліотеки Ужгородського університету, зробивши помітний внесок в інкунабулознавство, вивчення історії поширення друкованої книги та бібліотечної справи на Закарпатті. До сьогоденішнього часу каталог інкунабул Ю. М. Сака залишається єдиним друкованим описом колекції першодруків бібліотеки Ужгородського університету.

Наступного року в британському журналі «The book Collector», який розглядає всі аспекти книги, вийшло повідомлення Й. С. Г. Сіммонса про інкунабули, які зберігаються в Ужгороді [14, р. 373–374].

При подальшій роботі працівників відділу з фондом стародруків було виявлено ще 8 примірників інкунабул. Про дві з них міститься інформація у звіті про наукову роботу відділу рукописів та стародруків за 1987 рік. А в 1997 році у збірнику «Скарбниця духовності», присвяченому 50-річчю Наукової бібліотеки університету, Ю. М. Сак дав коротке повідомлення про ці виявлені у фонді дві інкунабули [6, с. 77]. На жаль, ним не був зроблений більш повний опис цих примірників. У 2014 – 2015 рр. працівниками відділу було виявлено ще 6 примірників першодруків. Інформацію про ці знахідки подано у колективній монографії про історію та розвиток Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету, що вийшла друком у 2021 році [3, с. 263–264].

Зміни у складі колекції інкунабул, недостатня кількість ілюстративного матеріалу у каталозі 1974 р., уточнення та доповнення окремих описів раніше опрацьованих видань, створення науково-бібліографічних описів на виявлені у фонді нові примірники спонукали працівників відділу стародруків Наукової бібліотеки (Ю. П. Мателешко, Я. П. Бердар, І. Т.

Зомбора) до роботи над підготовкою оновленого доповненого каталогу інкунабул, робота над яким завершена. Він містить найповнішу інформацію про колекцію першодруків Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету. Але на даний час через різні обставини він ще не опублікований.

Метою даної статті є дослідження історії формування одного із найдавніших та найцінніших зібрань Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету – колекції інкунабул – від часу завезення примірників книг на терени сучасного Закарпаття і до сьогодні; виявлення складу колекції за тематикою, авторами, місцем видання тощо, розкриття сучасного стану зберігання цінних першодруків бібліотеки університету, що особливо важливо в умовах воєнного стану, введеного на території України.

Інкунабули є рідкісними виданнями початкового періоду книгодрукування, пам'ятками матеріальної та духовної культури людства у широкому значенні. Перші великі друкарні були зосереджені у різних містах Європи. Звідти книги поширилися по всьому світу.

Формування бібліотек на території сучасного Закарпаття пов'язано з діяльністю монастирських осередків, духовних освітніх закладів, колекціонуванням книг окремими відомими церковними та культурно-освітніми діячами краю.

У XVII ст. завезення книг на територію сучасного Закарпаття із Західної Європи для потреб навчання пов'язано із заснуванням та діяльністю перенесеної з Гуменного (сучасна Словаччина) до Ужгорода у 1640 році (через різні обставини розпочала свою діяльність у 1646 році) єзуїтської колегії – першого навчального закладу вищого типу в північно-східній країні Угорського королівства. Заснування колегії мало свої політичні та релігійно-моральні завдання. Більше століття Ужгородська єзуїтська колегія готувала майбутніх вчителів, священників, займалася поширенням освіти, знань, культури в Ужгороді та краї. Вона діяла з перервами до 1773 року в тій самій будівлі, де і сьогодні зберігаються фонди відділу

рукописів, стародруків та рідкісних книг Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету.

Перший опис книг бібліотеки Ужгородської колегії з'явився у 1707 році, згідно з яким в ній зберігалось 1164 томи [13, old. 247-272; 15, old. 12]. На 1773 рік, коли колегія припинила свою діяльність, в укладеному на той час каталозі бібліотеки нараховувалося вже 1956 томів [11, old. 692]. На початку 1774 року викладач риторики Янош Балог упорядкував надані членами уповноваженої інвентаризаційної комісії, яка проводила опис майна єзуїтів, акти про бібліотеку Ужгородської єзуїтської колегії та створив новий каталог у трьох примірниках. У списку Я. Балого налічувалося 2043 книги [11, old. 692]. Серед них були й інкунабули, але вони не були виокремлені, а подавалися у загальному списку. У результаті проведений аналізу колекції інкунабул Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету встановлено, які саме інкунабули, що дійшли до нашого часу, належали єзуїтській колегії в Ужгороді. Серед них: Біблія латинською мовою, видана у Венеції 1483 року, твори античних авторів – Цицерона, Овідія, Валерія Максима, угорська хроніка Яноша Туроці та ін.

Після заборони ордену єзуїтів в Австрійській імперії у 1773 році та передачі майна (серед якого і бібліотека Єзуїтського ордену в Ужгороді), а також приміщень колегії Мукачівській греко-католицькій єпархії у 1775 році розпочинається новий етап в історії формування книгозбірні. Він нерозривно пов'язаний з іменем та діяльністю єпископа Андрія Бачинського (1732–1809), який був великим поціновувачем книг. Одержавши у спадок бібліотеку Ужгородської єзуїтської колегії, книжкові зібрання своїх попередників єпископів Гавриїла Блажовського, Мануїла Ольшавського та Івана Брадача, він об'єднав їх в одну бібліотеку. Сам єпископ А. Бачинський опікувався наповненням колекції своїх книг та постійно поповнював її новими виданнями, які купував сам, одержував у подарунок. Його стараннями була зібрана

бібліотека, яка налічувала за різними джерелами від 6 до 9 тисяч книг, що на початок XIX століття вважалося великою книгозбірнею навіть для провідних європейських міст. Ця бібліотека належала до числа найцінніших провінційних бібліотек Європи.

Найповнішу картину єпископської книжкової колекції ілюструє рукописний каталог бібліотеки Мукачівської греко-католицької єпархії, укладений бібліотекарем та архіваріусом Йосипом Унгарі вже після смерті єпископа А. Бачинського у 1824 році, що досі зберігається у фондах відділу рукописів, стародруків та рідкісних книг Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету. Хоча спроба каталогізації інкунабул робилася і за часів єпископства А. Бачинського, вірогідно навіть самим єпископом, який був знавцем і поціновувачем книг. Про це свідчать знайдені в Державному архіві Закарпатської області документи, які стосуються єпископської бібліотеки [1, арк. 5–12]. Каталог бібліотеки Мукачівської греко-католицької єпархії 1824 року виконаний на дуже високому професійному рівні. Включає опис рукописів, алфавітний каталог книг латинською та іншими іноземними мовами, тематичний каталог. В описі зазначається бібліотечний шифр, автор, назва праці, формат, типографія, місце та рік видання, наявність дублетів, часто зустрічаються дані про стан примірника, інші важливі відомості. Саме в цьому каталозі вперше подається опис 41 інкунабули бібліотеки Мукачівської єпархії в хронологічному та алфавітному порядку. Також поданий в алфавітному порядку перелік авторів та видавців інкунабул [10, р. 729–752]. Тобто, це був перший науковий каталог інкунабул єпископської бібліотеки з докладним описом кожної книги та допоміжними покажчиками.

Під час роботи з даним каталогом першодруків нами встановлено, що інкунабул в єпископській бібліотеці було більше, ніж указано в каталозі. Оскільки окремі неповні примірники з відсутніми вихідними даними не вдалося

ідентифікувати єпископу та бібліотекарю єпархії, вони не були виділені як інкунабули, а записані в загальний список книг. Видання 1500 р., які є у зібранні, не були віднесені до колекції інкунабул.

Крім інкунабул латинською мовою, в єпископській бібліотеці були також кириличні першодруки. Про це знаходимо інформацію у «Христоматії» Євменія Сабова, виданій в Ужгороді у 1893 році, де подаються відомості про те, що в бібліотеці Мукачівської греко-католицької єпархії зберігається перше видання Часослову кирилицею, яке з'явилося 1491 року в Кракові у друкарні Швайпольта Фіоля [9, с. 16, 180].

За нашими підрахунками колекція інкунабул бібліотеки Мукачівської греко-католицької єпархії нараховувала не 41, а 49 примірників інкунабул.

З другої чверті XIX століття єпископська бібліотека поповнювалась значно менше та переважно сучасними виданнями. Згідно офіційних статистичних даних, опублікованих у збірнику «Magyar Minerva» (№1 за 1900 р.), єпархіяльна бібліотека на 1900 р. нараховувала 9840 томів, 41 інкунабулу та 90 рукописних книг [12, old. 352].

Після офіційного припинення діяльності Мукачівської греко-католицької єпархії у лютому 1949 року багаті фонди єпископської книгозбірні успадкувала бібліотека Ужгородського державного університету. Ці книжкові фонди, а також деякі інші старовинні колекції, зокрема, бібліотека Мукачівського монастиря отців василіан, були передані Ужгородському університету й увійшли до створеного у 1971 році відділу рукописів, стародруків та рідкісних книг бібліотеки.

Починається новий етап формування фондів, зберігання та дослідження старовинних видань. У 70-х рр. завдяки роботі працівників бібліотеки та науковця зі світовим визнанням Ю. М. Сака вдалося відшукати у фонді 24 інкунабули, виділити їх в окрему колекцію та видати окремим виданням каталог

інкунабул, про що зазначалося вище. Проте була імовірність, що це не всі інкунабули книгозбірні Ужгородського університету, адже в каталозі єпископської бібліотеки, укладеному в 1824 році бібліотекарем Йосипом Унгварі значилася 41 інкунабула. В частині бібліотеки Мукачівського монастиря, яка була передана у фонди бібліотеки університету в 1963 році, також могли бути інкунабули. Тому пошуки цінних першодруків у фондах відділу продовжувалися і надалі. У 80-х рр. виявлено ще два примірники, про які згадував Ю. Сак у своїй доповіді на конференції до 50-ї річниці Наукової бібліотеки Ужгородського університету. Лише у 2014 р. працівники відділу рукописів та стародруків провели атрибуцію та зробили детальний опис цих видань. Це сільськогосподарська енциклопедія «Ruralia commoda» італійського агронома і юриста з Болоньї Петра Кресценція та збірка проповідей французького богослова й архієпископа із Савойї, члена ордену домініканців, патріарха Єрусалимського П'єра ла Палю, видана 1484 року.

Новий етап у виявленні та дослідженні інкунабул бібліотеки університету відбувся у 2014 – 2015 рр. У 2014 році працівниками відділу Юлією Мателешко та Ігорем Зомбором був виявлений цікавий, добре збережений, повний примірник інкунабули проповідей св. Августина з коментарями німецького гуманіста кінця XV–початку XVI ст. Себастьяна Бранта. Книга видана в Парижі французьким першодрукарем Ульріхом Герінгом спільно з Бертольдом Рембольтом. Примірник належав бібліотеці оо. василіян Мукачівського монастиря.

У 2015 р. під час роботи у книгосховищі працівниками відділу було виявлено ще п'ять примірників у чотирьох одиницях зберігання інкунабул, а саме: примірник актів та декретів Констанського собору (1414–1418) 1500 року видання; неповний примірник відомої угорської хроніки Яноша Туроці 1488 року; конволют, в якому містяться дві праці популярного

угорського теолога Пельбарта Темешварі; анонімна збірка проповідей, яка була надзвичайно популярна у середні віки.

Окремо слід зазначити про два примірники інкунабул із колекції бібліотеки Мукачівської греко-католицької єпархії – видання «Життєписів дванадцяти цезарів» Гая Светонія Транквілла з коментарями Марко Антоніо Сабелліко та Філіппо Бераольдо, надруковане у Венеції 1500 р., та енциклопедичну працю «Генеалогія поганських богів» Джованні Боккаччо у 15-ти книгах («De genealogia deorum gentilium»), надруковану 1497 р. у Венеції. Ці інкунабули у 1949 році потрапили до бібліотеки Ужгородського державного університету, а 1959 року були подаровані Київському державному університету імені Т. Г. Шевченка до 125-ої річниці його заснування, як свідчить запис, вміщений в інкунабулі. На сьогодні це єдині два примірники інкунабул у Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Доля решти примірників з єпископської бібліотеки невідома. Таким чином, на сьогодні колекція інкунабул нараховує 32 примірники у 25-ти одиницях зберігання. Вона містить:

- 1) два видання Біблій;
- 2) твори античних авторів, а саме : Марка Туллія Ціцерона, Публія Овідія Назона, Валерія Максима, Гая Светонія Транквілла, Клавдія Птоломея;
- 3) християнських письменників і теологів античності та середньовіччя : Лактанція, Евсевія Памфілла, Іоанна Златоуста, Аврелія Августина, Орозія, Григорія Великого, Бернардина Сієнського, Жана Жерсона, Якова де Воразіне, П'єра ла Палю, Пельбарта Темешварі;
- 4) гуманістів: Франческа Філельфа та Альбрехта фон Ейба;
- 5) угорську хроніку Яноша Туроці;
- 6) латинську граматику Йоганна Бальба;
- 7) середньовічну сільськогосподарську енциклопедію Петра Кресценція;
- 8) акти та рішення Констанцького собору (1414 – 1418 рр.).

Із наявних інкунабул переважна більшість надрукована в 90-х, інші – в 70-х та 80-х роках XV ст. Дві найдавніші інкунабули походять із середини 60-х років XV ст. Це твір Августина («Мистецтво проповідання»), виданий Й. Ментеліном у Страсбурзі, та твір Й. Златоуста. Обидві інкунабули знаходяться в одній оправі.

За місцем видання найбільше інкунабул бібліотеки Ужгородського університету видано у Венеції (11 примірників), у Страсбурзі (6), інші в таких містах Європи: Нюрнберзі (3), Агено (3), Базелі (2), Парижі (2), Авсбурзі (2), Ульмі (2) та Шпаєрі (1). Видавцями цих книжкових пам'яток були видатні майстри книгодрукування, такі як Антон Кобергер, Теодор де Рагазонібус, Баптіста де Тортіс, Бартоломей де Заніс, Бернардин Беналій, Й. Ментелін, Н. Кеслер та інші.

Більшість інкунабул знаходиться у задовільному стані, у старовинних оправах, майже у всіх залишилися сліди металевих застібок. На окремих аркушах деяких інкунабул можна розібрати водяні знаки: терези, голова бика тощо.

В історії книгодрукування інкунабули є перехідною ланкою від рукописної до друкованої книги, тому для них характерні наступні ознаки: відсутність титульного аркуша або титульний аркуш із неповними бібліографічними даними, наявність колофонів, рукописне оформлення (ініціали, рамки, рубрики), що робить кожен примірник видання неповторним і унікальним, тощо. Шрифт, яким надруковані першодруки Наукової бібліотеки Ужгородського університету, готичний або антиква, добре збережений, із багатьма скороченнями. Пагінація здебільшого відсутня, нема також і кустодів, тобто першого слова або першого складу наступної сторінки. Ініціальні літери в деяких інкунабулах написані від руки кіновар'ю або декількома фарбами, окремі з них виконані тонко і майстерно, інші заголовні літери – не заповнені. Автор та назва твору в першодруках подаються на початку або разом із місцем та роком видання, а також видавцем – у колофоні, тобто

заклучній частині інкунабули. На полях або між рядками зустрічаються різні помітки, написані від руки.

Зберігання стародруків – важлива складова роботи кожного відділу бібліотеки, який має у своїх фондах книжкові пам'ятки, що забезпечує оптимальне розміщення та тривале збереження бібліотечного фонду. Збереження забезпечується створенням оптимальних фізико-хімічних умов зберігання, засобами захисту фонду від шкідливих впливів зовнішнього середовища (від вогню, води, біоорганізмів), від злочинних дій людей. Вимоги до умов зберігання інкунабул та інших книжкових пам'яток розроблені спеціалістами детально і прописані у міжнародних програмах та стандартах. Наукова бібліотека Ужгородського національного університету як хранитель частини культурного надбання України та унікальної історичної колекції книжкових пам'яток на теренах Закарпаття дбає про належні умови для довготривалого зберігання цих культурних об'єктів. Книгосховище відділу рукописів та стародруків розміщене в історичній будівлі середини XVII ст. з товщиною стін більше одного метра, що забезпечує повільну зміну температури і вологості при добових та сезонних коливаннях на вулиці, уповільнюючи процеси старіння. Розташоване у північній частині будівлі, що виключає потрапляння сонячного проміння у вікна, яке негативно впливає на стан старовинних книг. Кожен примірник із колекції інкунабул зберігається у спеціально виготовленому під розміри книг футлярі із безкислотного картону, що зменшує кількість механічних ушкоджень при використанні примірників у експозиції та для потреб дослідників, а також значно зменшує кількість пилу при тривалому зберіганні. Для захисту від злочинних дій людей книгосховище оснащено системами охоронної та протипожежної сигналізації, а також металевими решітками на вікнах від несанкціонованого проникнення у приміщення, де зберігаються книжкові пам'ятки. Єдиним важливим, досі не вирішеним через брак необхідної техніки питанням залишається створення цифрових копій примірників

книг із колекції інкунабул університетської книгозбірні, які би при потребі надавалися дослідникам, а також були б страховою копією на випадок втрати оригіналу.

Отже, Наукова бібліотека Ужгородського національного університету є хранителькою частини культурного надбання України та унікальної історичної колекції книжкових пам'яток на теренах Закарпаття, формування якої нерозривно пов'язане з історією краю, діяльністю в минулому на цих територіях монастирських осередків, духовних освітніх закладів, колекціонуванням книг окремими відомими церковними та культурно-освітніми діячами. Перед бібліотекою стоять важливі завдання забезпечення необхідних умов для довготривалого зберігання історичних колекцій, їх оцифрування для створення страхових копій, видання каталогу колекції інкунабул для надання інформації про структуру колекції та конкретний примірник теперішнім й майбутнім поколінням дослідників.

Список бібліографічних посилань

1. ДАЗО (Державний архів Закарпатської області). Ф. 151. Оп. 5. Од. зб. 271. Списки книг, куплених єпископом Бачинским. Начато 25 февраля 1790 – окончено 9 июня 1826. 40 арк.

2. Зворський С. Л. Інкунабули. *Енциклопедія Сучасної України* / голов. редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. Київ : Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2011. Т. 11. С. 406.

URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12313

3. Мателешко Ю. Відділ рукописів, стародруків та рідкісних видань. *Наукова бібліотека Ужгородського національного університету: від джерел до сучасності* : колект. монографія / редкол. : М. М. Медведь (голова редкол.), О. В. Бряник, В. В. Воробець, Л. О. Мельник. Ужгород : Вид-во Олександрри Гаркуші, 2021. С. 260 – 278. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/38120>

4. Першодруки (інкунабули) Наукової бібліотеки Львівського університету : каталог / упоряд. Ф. П. Максименко. Львів, 1958. 32 с.

5. Сак Ю. М. Інкунабули бібліотеки Ужгородського державного університету : (учбовий посібник) : [опис і каталог інкунабул] / [відп. ред. І. В. Сабадош]. Ужгород, 1974. 68 с. : іл.

6. Сак Ю. Інкунабули та стародруки в Науковій бібліотеці Ужгородського державного університету. *Скарбниця духовності : Науковій бібліотеці Ужгородського державного університету – 50 років* / редкол : Поп В. С. (голова, відп. ред.), Почекутова О. І., Закривидорога О. Д., Мельник Л. О. Ужгород, 1997. С. 76 – 79.

7. Сак Ю. М. Про інкунабули бібліотеки Ужгородського державного університету. *Тези доповідей та повідомлення до XVII наукової конференції професорсько-викладацького складу, квітень 1963. Романо-германська філологія* / [редкол. : Л. М. Ауслендер, Й. О. Дзендзелівський, О. М. Рот (відп. ред.), Ю. М. Сак]. Ужгород, 1963. С. 66–68.

8. Сторінки історії Ужгородського національного університету: документи і матеріали / уклад., комент. та передм. Н. М. Жулканич. Ужгород: Вид-во Олександри Гаркуші, 2005. 219 с.

9. Христоматія церковно-славянських и угро-руських літературнихъ памятниківъ съ прибавленіємъ угро-руських народнихъ сказокъ на подлиннихъ наречіяхъ / составилъ Евменій Сабовъ. Въ Унгваре : Книгопечатня «Келеть» Варфоломея Іегера, 1893. 236 с.

10. Catalogus Bibliothecae Eppalis Munkacsiensis [рукопис]. 1824. 756 p.

11. Hodinka A. A munkácsi görög-katholikus püspökség története. Budapest : Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1909. VIII. 856 old.

12. Magyar Minerva : a magyarországi múzeumok és könyvtárak czimkönyve. I. évfolyam. Budapest, 1900. 392 old.

13. Magyarországi jezsuita könyvtárak 1711-ig. Szeged. 1990. XIV, 345 old.

14. Simmons J. S. G. Incunabula in the USSR, 1965–74. *The Book Collector*. 1975. Vol. 24, №3. P. 373 – 374.

15. Szarka A. Az ungvári jezsuita kollégium és a Munkácsi püspökség könyvgyűjteménye: az ungvári egyetemi könyvtár előtörténete. Nyiregyháza. 1994. 31 old.

References

1. Spysky knih, kuplennыkh epyskorom Bachynskym [Lists of books purchased by Bishop Baczynski] (1790–1826). F. 151 «*Pravlinnia Mukachivskoi hreko-katolytskoi yeparkhii, m. Uzhhorod (1646–1948 rr.)*». Op. 5, Od. zb. 271, 40 s. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti (DAZO), Uzhhorod, Ukraina [in different languages].

2. Zvorskyi, S. L. (2011). Inkunabuly [Incunabula]. I. M. Dziuba (holov. redkol.) *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* (p. 406). Kyiv : In-t entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy [in Ukrainian].

Retrieved from https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12313

3. Mateleshko, Yu. (2021). Viddil rukopysiv, starodrukiv ta ridkisnykh vydan [Department of manuscripts, old prints and rare books]. In *Naukova biblioteka Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu: vid dzherel do suchasnosti: kolekt. monohrafiia / redkol. : M. M. Medved (holova redkol.), O. V. Brianyk, V. V. Vorobets, L. O. Melnyk.* (p. 260-278.). Uzhhorod : Vydavnytstvo Oleksandry Harkushi. [in Ukrainian]. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/38120>

4. Pershodruky (inkunabuly) Naukovoї biblioteki Lvivskoho universytetu. (1958) [First prints (incunabula) of the Scientific Library of Lviv University] : kataloh / uporiadkuvav F.P. Maksymenko. Lviv [in Ukrainian].

5. Sak, Yu. M. (1974). Inkunabuly biblioteki Uzhhorodskoho derzhavnoho universytetu [Incunabula of the library of Uzhhorod

State University] : (uchbovyi posibnyk) : [opys i kataloh inkunabul] / [vidp. red. I. V. Sabadosh]. Uzhhorod [in Ukrainian].

6. Sak, Yu. (1997). Inkunabuly ta starodruky v Naukovii bibliotetsi Uzhhorodskoho derzhavnoho universytetu [Incunabula and old prints in the Scientific Library of Uzhhorod State University]. *Skarbnytsia dukhovnosti : Naukovii bibliotetsi Uzhhorodskoho derzhavnoho universytetu – 50 rokiv* / redkol : Pop V. S. (holova, vidp. red.), Pohekutova O. I., Zakryvydoroha O. D., Melnyk L. O. (p. 76–79). Uzhhorod [in Ukrainian].

7. Sak, Yu. M. (1963). Pro inkunabuly biblioteku Uzhhorodskoho derzhavnoho universytetu [About the incunabula of the library of Uzhhorod State University]. *Tezy dopovidei ta povidomlennia do XVII naukovoї konferentsii profesorsko-vykladatskoho skladu, kviten 1963. Romano-hermanska filolohiia* / redkol. : L.M. Auslender, Y.O. Dzendzelivskiy, O.M. Rot (vidp. red.), Yu.M. Sak. (p. 66-68). Uzhhorod [in Ukrainian].

8. Storinky istorii Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu: dokumenty i materialy (2005). [Pages of the history of the Uzhhorod National University: documents and materials] / uklad., koment. ta peredm. N. M. Zhulkanych. Uzhhorod: Vydavnytstvo Oleksandry Harkushi [in Ukrainian].

9. Khrystomatiia tserkovno-slavianskykhъ y uhro-russkykhъ lyteraturnykhъ ramiatnykovъ съ prybavleniemъ uhro-russkykhъ narodnykhъ skazokъ na podlynnykhъ narechiiakhъ (1893). [Anthology of Church Slavonic and Ugro-Russian literary monuments with the addition of Ugro-Russian folk tales in authentic dialects] / sostavylъ Evmenii Sabovъ. Въ Unhvare : Knyhopezhatnia „Keletъ” Varfolomeia Iehera [in Ukrainian].

10. Catalogus Bibliothecae Eppalis Munkacsiensis. (1824). [Catalog of the library of the Mukachevo diocese] [Manuscript]. 756 p. [in Latin].

11. Hodinka, A. (1909). A munkácsi görög-katholikus püspökség története [History of the Greek-Catholic Bishopric of Mukachevo]. Budapest : Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia [in Hungarian].

12. Magyar Minerva (1900). [Hungarian Minerva]: a magyarországi múzeumok és könyvtárak czimkönyve. I. évfolyam. Budapest: Kiadja az athenaeum irod. és nyomdai r. társulat [in Hungarian].

13. Magyarországi jezsuita könyvtárak 1711-ig (1990). [Hungarian Jesuit libraries until 1711]. Szeged [in Hungarian].

14. Simmons, J.S.G. (1975). Incunabula in the USSR, 1965–74. *The Book Collector*, 24, (3), 373–374 [in English].

15. Szarka, A. (1994). Az ungvári jezsuita kollégium és a Munkácsi püspökség könyvgyűjteménye: az ungvári egyetemi könyvtár előtörténete [The book collection of the Uzhhorod Jesuit college and the Munkács bishopric: the prehistory of the Uzhhorod university library]. Nyiregyháza [in Hungarian].

Yuliia Mateleshko,

Head of the Department of manuscripts,
rare books and special collections
of the Scientific Library,
State Higher Educational Establishment
Uzhhorod National University
ORCID: 0000-0002-6876-6534
e-mail: yulia.mateleshko@uzhnu.edu.ua

**COLLECTION OF INCUNABULA IN THE
SCIENTIFIC LIBRARY OF UZHHOROD NATIONAL
UNIVERSITY: HISTORY OF FORMATION, STRUCTURE,
PRESERVATION**

Abstract. The article highlights the history of one of the oldest collections of the Scientific Library of Uzhhorod National University – the collection of incunabula (European printed publications of the second half of the 15th century), which has great scientific, historic, cultural and spiritual value. Based on archival sources, old library catalogues and works of researchers of the late 19th - 20th centuries, the article traces the history of the collection from the time of the importation of copies of books to the territory of modern Transcarpathia to the present day. The activities

of educational, cultural and religious organizations, as well as prominent personalities of Transcarpathia contributed to the formation of an interesting collection of manuscripts, old prints and rare books, which after 1945 replenished the collection of the library of the newly established Uzhhorod State University. Since then, the library has become the keeper of a unique historical collection of literary monuments on the territory of Transcarpathia. The vast majority of publications of the 15th century are represented by the only copies in Ukraine. The collection of the Scientific Library of Uzhhorod National University is the fifth in terms of quantity among the collections of incunabula in Ukrainian libraries, and the second after the Scientific Library of the Ivan Franko National University of Lviv among university collections. The article analyzes the collection of incunabula of the university library by subject, authors, place of publication, and chronology. It highlights the characteristic features of European publications of the 15th century which are a transitional link from manuscript to printed books. It also reveals the peculiarities of storing first editions in the Scientific Library of Uzhhorod National University which faces the important task of ensuring the necessary conditions for the long-term preservation of literary monuments that are part of the European cultural heritage and the national heritage of Ukraine.

Key words: *Scientific Library of Uzhhorod National University, incunabulum, cultural heritage, incunabula collection, collection structure, storage.*

Цитування:

Мателешко Ю. Колекція інкунабул Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету: історія формування, структура, зберігання. *Інформаційна політика пам'яті – виживання, збереження та розвиток українських бібліотек у період сьогодення* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Ужгород, 16 жовт. 2024 р.) / редкол. : М. М. Медведь (відп. ред.) та ін. ; ДВНЗ «Ужгор. нац. ун-т», Наук. б-ка. Ужгород, 2024. С. 93–111.

Mateleshko Y. Incunabula collection of the Scientific Library of Uzhhorod National University: history of formation, structure and storage. *Information policy of memory – survival, preservation and development of Ukrainian libraries in the present period* : materials of the 5th scientific and research Internet conference (Uzhhorod, Oct. 16, 2024). Vidp. red. M. Medved (pp. 93–111). Uzhhorod [in Ukrainian].